

Onko TE-uudistuksen riskit suuremmat kuin hyödyt?

Mikko Kesä, tutkija ja työllisyysasiantuntija, Mikko Kesä Oy

Liiketaloudessa riskejä punnitaan suhteessa tuottomahdollisuuksiin. Tämä näkökulma on etäinen - joskaan ei täysin vieras –työllisyysuudistuksen kuntauudistuksessa. Esimerkiksi sopii työttömyysturvan uusi kannustinmalli, jossa suhdanneriskistä tulee nykyistä suurempi. Työttömyyden alentuessa kannustinmallin pysyvä hyvytys tuo kunnille uusia tuottomahdollisuuksia. Kannustinmalli riskeineen ohjaa kuntia työllistymistuotteliaammiksi.

Onko riskejä siis lisättävä, jotta työllistyminen ja tätä kautta tuotot kuntiin paranevat? Tähän kysymykseen pyrin vastaamaan artikkelin lopuksi, mutta sitä ennen katsaus, miten kunnat ovat riskejä TE-uudistuksen yhteydessä arvioineet.

Mikko Kesä Oy toteutti Pohjois-Pohjanmaan liiton TE2024 -hankkeen toimeksiannosta asiantuntijaselvityksen kuntien ja työllisyysalueiden riskeistä ja riskienhallinnan keinoista TE-uudistuksen yhteydessä. Jokaiselle työllisyysalueelle määriteltiin riskikartta, jossa oli yli 100 yksittäistä riskiä seitsemältä eri osa-alueelta. Yhteensä 23 kuntaa (ml. kaikki maakunnan vastuukunnat) antoivat näkemyksensä riskeistä.

Riskejä peilattiin tavoitteisiin. ”Mitkä ovat vaikuttavuudeltaan ja todennäköisyydeltään sellaisia riskejä, jotka voisivat toteutuessaan vaarantaa uudistuksen tavoitteet”? Riskeiltä varjeltavia tavoitteita olivat mm. asiakaslähtöisyyden parantuminen, lähipalveluiden ja kuntien elinvoiman vahvistuminen, palveluiden kustannustehokkuus ja vaikuttavuus sekä kuntien itsehallinnollisen päätöksentekoaikojen paraneminen.

Kaikkein kriittisimmiksi riskeiksi kunnat nostivat seuraavat viisi:

- Siirtymävaiheen kustannukset ylittävät rahoituksen tason
- Kokonaisvoimavarat vähenevät: Kuntien säästöpainotus vähentävät vapaaehtoisin työllisyyspalveluihin satsaamista, valtion muu rahoitus esimerkiksi järjestöille kaventaa palveluntuotantoa ja rakennerahaston mahdollisuudet vähenevät
- Muut vastuuviranomaiset, kuten hyvinvointialue, ei osallistu Sote-palveluiden järjestäjänä riittävästi pitkäaikaistyöttömien palveluihin
- Sote-palveluiden ruuhkautuminen ja pitkät jonotusajat nostavat virtaa pitkäaikaistyöttömyyteen tai ei mahdollista pääsyä tarvittaviin (esim. sote-) palveluihin.
- Viestintä ei ole oikea-aikaista, selkeää ja koordinoitua. Tietoa löytyy hajanaisesti eri paikoista ja eri toimijoiden tuottamana.

Työllisyysuudistus ei ajoitu helppoon ajankohtaan: säästöt sekä työvoimapolitiikkaan, kuntatalouteen että työllisyyssektorin yhdistettynä kasvavaan työttömyyteen ja edelleen varsin heikkoihin työllisyysnäkyymiin on otettava tarkasti huomioon riskienhallinnan näkökulmasta.

Kriittisimpien riskien kärkeen nousi sosiaali- ja terveystieteiden ja osin näihin kytkeytyvien ekosysteemin palveluiden saatavuus pitkäaikaistyöttömien ja muiden haastavammassa asemassa olevien työnhakijoiden auttamiseksi.

Haaste on yksi suurimmista eikä se valitettavasti tule edes suurena yllätyksenä. Monialaista tukea työllistymiseen tarvitsevien asiakkaiden määrä on ollut pitkällä aikavälillä kasvava trendi Suomessa. Työvoimapolitiikkaamme on jo jonkin aikaa kehitetty nk. Työ ensin (Work First) -lähtökohdista, jossa korostetaan nopeaa uudelleen työllistymistä ja puuttumista työttömyyden pitkittymiseen sekä tähän liittyviä yksilön taloudellisia kannusteita. Kuntien uusi kannustinmallikin on lisäelementti WorkFirst -mallin

laajentamisessa. Vaikka mallilla on perusteensa ja puoltavaa tutkimusnäyttö, ovat sen väliinpuotoajina erityisesti pidempää koulutusta ja/tai kuntoutusta tarvitsevat työnhakijat.

Pitkään on kuviteltu, että kuntien vastuu pitkäaikaistyöttömien palveluiden tarjonnasta olisi riippuvainen yksinomaan siitä, tuottaako palvelu suoran säästön Kela-maksuun. Riskienarviointi osoitti tämän kuvitelman vääräksi. Edelleen kunnat kokevat pitkäaikaistyöttömien tilanteen ja palveluvajeet suurena huolenaiheena, vaikka palvelut eivät jatkossa suoraa kunnalle säästöä tuotakaan.

Kuntien huoli ja sosiaalinen vastuu työttömyyden ongelmista onkin moniulotteisempi. Nähdään, että työttömyyden pitkittyessä ongelmat syvenevät ja vaikuttavat ylisukupolvisina. Tämä voi näkyä kuntien muissakin palveluissa, esimerkiksi varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Elinvoima on aina koko kunnan mittainen, jossa segregoituminen ja polarisoitumiskehitys toimivat elinvoimaa heikentävinä. Työvoimapolitiikan puolella voidaan kokea, että tarjolla olevat palvelut ja resurssit eivät ole oikeita, mutta niitäkin on käytettävä, jos muuta ei tarjolla ole. Asiakas on aina kuntalainen, josta on yhteisönä kannettava vastuuta.

Kansallista työvoimapolitiikkaamme on jo pitkään vaivannut liiallinen varmistelu ja riskien karttaminen. Uudistuksia kyllä toteutetaan, mutta ne kaikki edustavat samaa ajattelutapaa. Perusteiksi uudistuksille on löydettävä kansainvälisiä esimerkkejä, mielellään tutkimusnäyttöä sekä vähintään erilaisten laskureiden osoittamia työllisyysvaikutuksia. Tiedämme ehkä enemmän, mutta sivuutamme sellaiset mahdollisuudet, joista emme tiedä?

Kunnat saavat tammikuun alussa 2025 työllisyyspalveluiden järjestämisvastuun. Tämä tarkoittaa sitä, että lakia kunnioittaen kunnat voivat itse laajasti päättää mitä kuntalaiset ja alueen työntekijät tarvitsevat ja miten tarpeisiin parhaiten alueella vastataan. Päätösvalta ulottuu myös siihen, paljonko työllisyyspalveluihin käytetään rahaa. Kuntien täytyisi nyt uskaltaa ottaa se valta, joka tarjolla on. Vastuuta nimittäin jo piisaa!

Kuntien täytyisi uskaltaa uudistaa ja uudistua – olla rohkeita ja myös panostaa. Jos nämä mahdollisuudet hukataan, on tämä mielestäni kaikkein suurin riski sille, että TE-uudistuksen tavoitteet eivät toteudu. Työvoimapolitiikka on elinkeinopalveluiden rinnalla kuntien peruspalveluina sellaisia, joilla panosten ja tuotosten tai tuotosten ja vaikutusten yhteydet ovat kuitenkin olemassa, vaikka niitä ei aina täysin pystytä todistamaan tai laskemaan. Kannustan siis uudistumiseen ja panostamiseen liittyvään riskinottoon ja visionääriseen työllisyysjohtamiseen. Kenties löydämme tätä kautta jotain täysin uutta myös niihin ongelmiin, joihin laskurit eivät nyt pure. Samalla väitän, että TE-uudistuksen tavoitteiden näkökulmasta suurin riski on olla ottamatta näitä riskejä.